



İHTİSASLAŞMA BARBARLIĞI

Yazan:

Ortega Y. Gasset

Çeviren:

Prof. Dr. Hâmide Topçuoğlu(*)

Bizim tezimiz, on dokuzuncu yüzyıl medeniyetinin, otomatik bir şekilde kitle adamı ürettiği iddiasıydı. Bu tezin genel açıklanışını, bu üretim mekanizmasının özel bir örnekteki analizini yapmadan bitirmemek uygun olur. Böylelikle tez, somutlaşarak, inandırma gücünü arttırmış olur.

Ben, on dokuzuncu yüzyıl medeniyetinin iki boyuta irca edilebileceğini söylüyordum: liberal demokrasi ve teknik. Bugün, bunlardan yalnız sonuncusunu ele alalım. Çağdaş teknik, kapitalizm ile deneysel bilimlerin birleşmesinden doğmadır. Her teknik, zorunlu olarak bilimsel değildir. Yontma taş devrinde sileks baltalar imâl eden insan, bilimden yoksundu. Bununla beraber bir teknik yarattı. Çin, Fizik bilimini aklına bile getirmeden tekniğin pek yüksek derecesine erişti. Yalnız çağdaş Avrupa tekniğidir ki bilimsel bir köke sahiptir ve onun kendine has karakteri de buradan çıkmaktadır; sınır tanımayan bir ilerleme imkânı. Diğer teknikler-Mezopotamya, Mısır, Yunan, Roma, Doğu teknikleri- sonunda aşamıyacakları bir gelişme derecesine kadar yükselirler ve bu noktaya gelir gelmez de hazin bir şekilde alçalmaya ve gerilemeye yüz tutarlar.

Batının bu harikulâde tekniği, Avrupalı insan türünün harikulâde bir çoğalışını sağlamıştır. Denememizin(**) nerden, hangi olgudan başladığı hatırlansın, ki bu olgu, evvelce bahsettiğim gibi, bütün bu düşüncelerin tohumunu taşımaktadır: Avrupa halkı Beşinci Yüzyıldan 1800 yıllarına gelinceye kadar, hiç bir zaman 180 milyonu aşmayı başaramadı. Buna karşılık, 1800 yılı ile 1918 yılları arasında, birdenbire, 450 milyona yükseldi ki böyle bir sıçrayışın insanlık tarihinde eşi görülmemiştir.

(*) Eğitim Fakültesi "Eğitim Sosyolojisi Kürsüsü" Profesörü.

(**) "La Révolte des Masses"

Tekniğin, liberal demokrasi ile birlikte, terimin nicelik bildiren anlamı ile “*kitle adamı*”nı doğurduğuna şüphe yoktur. Bu sahifeler ise, kitle teriminin nitelik bildiren ve küçültücü anlamıyla da “*kitle adamı*”nın ortaya çıkışından gene bu tekniğin sorumlu olduğunu ispatlamaya çalışacaktır.

“*Kitle*”den, başlangıçta hatırlattığım gibi, özellikle işçi kitlesi anlaşılmalıdır; bu kelime burada, bir sosyal sınıfı değil, bir insan sınıfını; bugün, bütün sosyal sınıflarda kendini belli eden bir insan tipini anlatmaktadır ki bu yüzden bu tip, zamanımızın temsilcisidir, ona hükmeder ve hükmünü sürdürür.

İşte şimdi, göz alıcı bir açıklıkla göreceğimiz tip budur.

Bugün sosyal iktidarı kim kullanmaktadır? Devrimize kendi zihin yapısını zorla kabul ettiren, kendi zihniyetinin damgasını vuran kimdir? Hiç şüphe yok ki burjuvazi. Fakat bu burjuvazinin içinde, devrin aristokrasisi sayılan gurup hangisidir? Hiç şüphesiz teknisyenler; mühendisler, doktorlar, maliyeciler, profesörler, ve daha başkaları... ve bu teknisyenler gurubu içinde, gurubun salt karakterini, aslı özelliğini en yüksek derecede temsil eden kimdir? Şüphesiz ki Bilim Adamı. Eğer, yıldızlardan gelecek misafir, Avrupayı ziyaret etse ve onun hakkında bir hüküm verebilmesi için kendi sakinleri arasından hangi insan tipine göre değerlendirilmesini istediğini sorsa, hiç şüphe yok ki Avrupa, lehinde bir hüküm elde edeceğinden emin olarak, kendi bilim adamlarını gösterecektir.

Aşıkârdır ki yıldızlardan gelen misafir, istisna teşkil edecek kadar üstün kişileri tanımak istemeyecek, belki “ortalama tipi”, yani “bilim adamı” türünün temsilcisi olan tipi isteyecektir ki bu Avrupa insanlığının en yüksek noktası demektir.

Oysa ki bugünkü bilim adamının, kitle adamının örnek tipi olduğu meydandadır. Bu, tesadüf eseri olarak böyle olmadığı gibi, tek tek bilim adamlarının kişisel yetersizliklerinden dolayı da böyle olmuş değildir. Bu, belki bizzat Bilimin -ki medeniyetin temelidir- onu otomatik olarak kitle adamı haline getirmiş olmasındandır, yani Bilim, ondan bir ilkel adam, bir modern barbar yaratmıştır. Bu olay, gerçi pek bilinen bir şeydir ve defalarca tesbit edilmiştir. Fakat ancak bu deneme içindeki yerine yerleştirildiği zamanda tam anlamını kazanır ve söz götürmez ciddiyetini meydana koyar.

DeneySEL bilim On Altıncı Yüzyıl sonunda başlar (GALİLEE), On Yedinci yüzyıl sonunda yerleşmeye ve kurulmaya muvaffak olur.

(NEWTON), ve On Sekizinci yüzyıl ortasında da gelişmeye başlar. Bir şeyin gelişmesi onun kurulmasından tamamiyle ayrıdır ve farklı şartlara tâbidir. Meselâ, deneysel bilimlerin ortak adı olarak aldığımız Fizikin kuruluşu bir birleştirme çabasını zorunlu kıldı. NEWTON'un ve çağdaşlarının çalışmaları böyle oldu. Ancak, Fizik'in gelişmesi, birleştirmeye karşıt nitelikte bir çabayı gerektirdi. Bilimin, ilerlemesi için, bilim adamlarının ihtisaslaşmasına ihtiyacı oldu. Yalnız, dikkat edilsin, ihtiyaç, bilim adamlarının ihtisaslaşmalarına idi, yoksa bizzat bilimin kendisinin ihtisaslaşmasına değil! Bilim, "mütehassıs" değildir; aksi halde, derhal ve kendiliğinden hakiki bir bilim olmaktan çıkar. Fakat, bilim alanında çalışma, yani bizzat bu çalışma süreci, çaresiz bir şekilde, ihtisaslaşmaya muhtaçtır.

Bilimsel araştırmacıların çalışmalarında rastlanan gittikçe daha fazla ihtisaslaşma sürecini, özel bir surette belirterek, bir Fizik ve Biyoloji Tarihi yazmak, ilk bakışta tahmin edilemeyecek kadar büyük bir fayda sağlayacak ve gerçek bir ilgi konusu olacaktır. Böyle bir Tarih, bilim adamının, nesilden nesle geçildikçe, her defasında, nasıl daha dar bir fikir alanına sıkıştırıldığını, nasıl bulunduğu yere mihlanıp kaldığını gösterecektir. Fakat, bu Tarih'in bize öğretecekleri içinde bundan da önemlisi, belki bunun tamamiyle karşıtı teşkil eden olay olacaktır ki, bu da, nesilden nesle geçildikçe kendi çalışma alanını daraltmaya mecbur kalan bilim adamının bilimin diğer alanlarıyla teması ve evrenin bir bütün olarak yorumlanması ile ilgisini gittikçe daha fazla kaybediştir. Oysa ki Bilim, Kültür, Avrupa medeniyeti adlarına lâyık olan yegâne kavram da bu yorumlamadır.

İhtisaslaşma, muhakkak ki medenî adama "ansiklopedik adam" dendiği bir devirde doğdu. On Dokuzuncu Yüzyılın kaderi, kendileri de bir ihtisaslaşmanın sonuçları olmakla beraber, gene ansiklopedik bir tarzda yaşayan ferdlerin istek ve etkileri altında şekillenmeye başladı. Bunu takip eden nesilde ise denklemin hadleri yer değiştirdi ve ihtisas alanı, her bilim adamının zihninde, "genel kültür"ün yerini almaya başladı.

Fakat, 1890 yıllarından itibaren üçüncü bir nesil, Avrupa'nın fikrî kumanda mevkiini ele alınca, kendimizi, tarihte benzeri görülmemiş bir bilim adamı tipi ile karşı karşıya bulduk. Bu adam, kültürlü bir şahsiyet olmak için bilinmesi gereken bütün şeylerin içinde, yalnız belirli bir Bilim Dahını tanıır, hatta, hakikatte bu bilim dahının yalnız kendi şahsî araştırmalarını ilgilendiren en küçük parçasına sahip bulunur. Bunun sonucu olarak da, kendisinin ihtisas sahibi olarak işlediği o

daracık alanın dışında hiç bir şeyle uğraşmamayı bir fazilet telâkki etmeye başlar ve bilgilerin bütününe yönelen her tecessüsü, bir heves-kârlık, bir amatörlük zevki sayar.

Gerçek şudur ki o, kendi daracık görüş alanının içine çekilmiş haliyle, hakikaten yeni olguları keşfetmeye ve bu suretle pek az tanıdığı bilimi ilerletmeye ve bunun neticesinde de kasden tanımadığı fikir ansiklopedisini genişletmeye muvaffak olur.

Böyle bir şey nasıl mümkün olmuştur ve halen nasıl mümkün olmaktadır?

Zira, inkârî kaabil olmayan bu olgunun garipliği üzerinde durmamız yerinde olur: deneysel bilim, büyük bir nisbette, şaşılacak kadar vasat, hatta vasatın bile altında adamların çalışmaları sayesinde ilerlemiştir. Bu demektir ki bugünkü medeniyetin kökü ve sembolü olan çağdaş bilim kendi alanına fikir gücü itibariyle vasat olan adamı kabul edebiliyor ve onun başarılı bir şekilde çalışmasına müsait bulunuyor. Bunun sebebi, yeni bilimin ve bunun yönelttiği ve temsil ettiği medeniyetin hem en büyük nimetini hem en büyük tehlikesini teşkil eden bir şeydedir: mekanik işleme. Fizik veya Biolojide yapılması gerekli şeyin büyük bir kısmı düşünencin mekanik bir çalışmasıdır ki bu, her hangi bir kimse veya hemen hemen böyle sayılabilecek bir kimse tarafından ifa edilebilir. Sayısız araştırmalar için bilimi küçük küçük parçalar halinde öğrenmek, bunlardan birinin içine kapanıp kalmak ve diğerleriyle ilgiyi kesmek imkân dahilindedir. Metodların sağlamlığı ve kesinliği bilginin bu geçici ve pratik nitelikteki parçalanışına müsaade eder. Öyle ki bu metodlardan biri tıpkı makine işletilir gibi kullanılır, hattâ hol sayıda sonuçlara varmak için bunların manaları ve temelleri hakkında kesin fikirlere sahip olmak bile zorunlu değildir. Böylece, bilim adamlarının büyük bir kısmı tıpkı peteğindeki gömecine yapışmış arı gibi kendi lâboratuvarları içinde kapanmış bulunmalarına rağmen ilmin genel ilerleyişine yardım ederler.

Fakat, bu ihtisaslaşma son derece acaip bir insan tipi, garip bir kategori yaratır. Yeni bir tabiat olgusu keşfetmiş araştırmacı, ister istemez, kendisinde bir güçlülük ve güven hissi duyar. Kendisini bir "bilen adam" telâkki etmekte haklı bulur. Gerçekten de onda öyle bir şeyin bir parçası bulunmaktadır ki bu parça, o şeyin kendisinde olmayan diğer parçalarıyla birleştiği zaman, hakikaten bilgiyi, "ilm"i, teşkil edecektir. Bu, ihtisas sahibi insanların ruh haletidir ki bu yüzyılın ilk yıllarında en marazî taşkınlıklarına ulaşmıştır. Mütihazsıs, kendi payına düşen

küçücük evren köşesini pek iyi “bilir”, fakat, Evrenin bütün geriye kalan kısımları hakkında kesin olarak hiç bir şey bilmez.

İşte, bütün yönleri ile tasvire çalıştığım bu acaip yeni adam tipinin iyice tanımlanmış bir örneği. Bunun tarih boyunca eşi görülmemiş bir insan tipi olduğunu söylemiştim.

Mütehassıs, bütün türü kuvvetli bir şekilde somutlaştırarak kendi tipindeki kesin yeniliği bize göstermeye yarar: zira, eskiden insanlar basit bir surette, bilginler ve cahiller diye bölünebilirlerdi. Yahut, az veya çok bilginler ile, az veya çok cahiller diye ayırd edilebilirlerdi. Fakat “mütehassıs”, bu iki gurubun hiç birine sokulamaz. Bu, bir “bilgin” değildir, zira, kendi ihtisas alanına girmeyen bütün şeyler hakkında hiç bir şey bilmemektedir. Fakat bu, bir cahil de değildir. Zira o, kendi küçücük evren köşesini pek iyi bilen bir “bilim adamı”dır. Şu halde diyeceğiz ki bu bir bilgin-cahil’dir. Fakat bu, son derece vakım bir şeydir; ve demektir ki bu kimse, kendisinin bilmediği bütün meselelerde alelade bir cahil gibi değil, lâkin, kendi ihtisas alanında âlim olan birisi gibi hareket edecektir: mesnedsiz iddialar ve ukalâlıklarla.

Gerçekten, mütehassıs, böyle davranır. Politikada, sanatta, sosyal işlerde, diğer bilim dallarında o, ilkel adamın, hakiki cahilin tutumunu benimseyecek, fakat bunu ısrarlı ve iddialı bir şekilde yapacaktır ve bütün bu alanların da kendi mütehassısları bulunduğunu kabul etmeyecektir ki asıl gariplik buradadır. Medeniyet onu, ihtisaslaştırmakla, kendi alanına sım sıkı kapamış ve kendi sınırları içinde tatmin etmiştir. Fakat bu, ayn e içten gelme tahakküm ve iktidar hissi, onu, kendi ihtisas alanının dışına da hükmetmeye sevkedecektir. Bunun sonucu, kaliteli adam tipinin en üstününü temsil eden, ve bu sebeple kitle adamı tipinin en fazla karşıtı olan bir kimsenin bile, bu gibi hallerde bir kitle adamı gibi yetkisiz hareket etmesi, ve bunun, hayatın hemen bütün safhalarında aynı şekilde tekrarlanmasıdır.

Bu, belli belirsiz bir sezış değildir. Bugün politikada, sanatta, dinde; hayatın ve dünyanın genel problemlerinde “bilim adamları”nın ve onların ardı sıra doktorların, mühendislerin, maliyecilerin, profesörlerin ve daha başkalarının ne kadar budalaca düşündüklerini, hüküm verdiklerini ve davrandıklarını, kim istese müşahede edebilir. Kitle adamının özelliği olarak birçok defalar işaret ettiğim bu “başkasını dinlememek”, “yukarı mercilere baş vurmamak” eğilimi, bu kısmen kalifiye insanlarda en yüksek haddine varmaktadır. Bunlar, kitlelerin bugünkü hükümlerinin sembolü hizmetini görürler hatta bu hükümlerinin, bü-

yük nisbette, bizzat kurarlar ve onların barbarlığı Avrupa'nın ahlâkî çöküntüsünün en yakın sebebini teşkil eder.

Diğer taraftan bunlar, *kendi eğilimlerine terkedilmiş olan* geçen yüzyıl medeniyetinin, bu ilkelik ve barbarlık filizini nasıl yeniden sürdürdüğünün en açık ve en kesin delilleri ve örnekleridirler.

Bu, *zararı telâfi edilmemiş* ihtisaslaşmanın en yakın sonucu "bilim adamı" sayısının, bugün, hiç bir zaman görülmemiş derecede kabarıklık olmasına mukabil, kültürlü adam sayısının, meselâ 1750 yıllarındaki kadar çok daha az olmasıdır. Daha da kötüsü şu ki, bilim kovanında çalışıp didinen bu arılara rağmen, bilimin terakkisi gene de bir teminat altına alınmış değildir. Zira, bilimin, kendi organik büyüyüşünü düzenleyebilmesi için, zaman zaman, kendisini yeniden kurma çabasına ihtiyacı olur. Halbuki, evvelce söylediğim gibi, böyle bir çalışma, her defasında daha zor bir birleştirme çabasını zorunlu kılar ki bu, her seferinde total bilginin daha geniş alanlarının kavranmasını gerektirir.

Newton, kendi Fizik sistemini, pek fazla felsefe bilmeden yaratabildi. Fakat EINSTEİN'in kendi derin görüşlü sentezine vasıl olabilmesi için KANT' ve MACH'ı hazmetmesi gerekti. KANT ve MACH-sade bu isimler EINSTEİN'e tesir etmiş olan felsefî ve psikolojik düşüncelerin o muazzam yekûnunu özetlemeye kâfidir- EINSTEİN'in zihnini bağımsızlığa kavuşturmaya ve kendi icat yolunu serbest bırakmaya hizmet ettiler.

Fakat, EINSTEİN ile iş bitmez. Fizik, tarihinin en derin buhranını geçirmek üzeredir ve onu ancak, evvelkinden daha sistematik nitelikte bir diğer ansiklopedi kurtarabilir.

Tam bir yüzyıl boyunca, deneysel bilimin ilerlemesini mümkün kılmış olan ihtisaslaşma, öyle bir merhaleye yaklaşıyor ki bundan sonra artık kendi kendisine ilerliyemeyecektir. Meğer ki daha mükemmel bir nesil, ona, daha güçlü yeni bir mihver inşasını taahhüt etmiş olsun.

Fakat, mütehasıs, sadece üzerinde işlediği bilim'in iç fizyolojisini tanınamakla kalmıyor (*), kendi sürekliliğinin, devamının tarihî şartları hakkında da hiç bir şey bilmiyor. Yani, dünyada daima araştırmacıların bulunabilmesi için, toplumun ve insan kalbinin nasıl düzenlenmesi,

(*) Eserin fransızca çevirisinde: "la physiologie interne de la science qu'il cultive.." İngilizce çevirisinde ise: "...inner philosophy of the science he cultivates.." Almanca çevirisinde ise: "...der Fachgelehrte nichts vom inneren Kraeftehaushalt der Wissenschaften weiss.." olarak geçen bu ifadeyi biz, fransızcadaki çevirisine uyarak aldık (çeviren).

nasıl örgütlenmesi gerektiği hakkında hiçbir şey bilmiyor. Son yıllarda, bilim alanlarına yönelenlerde kaydedilen azalma -ki daha yukarda buna işaret etmiştim- medeniyet denen şeyin doğru bir kavramına sahip olan herkesin üzerinde durması gereken bir hastalık alâmetidir ki, mütad olarak, tipik "bilim adamı", yani medeniyetin zirvesi olan bu tip, medeniyetin bu doğru kavramından yoksundur. Zira o sanır ki medeniyet, işte oracıkta durup durmaktadır, tıpkı arz kabuğunun ve insan eli değmemiş ormanın durduğu gibi.